

LIETUVIŲ TAUTOSAKA

Leonardas Sauka (Lietuvos kalbininkas, tautosakininkas, vertėjas.)

Tautosaka ir mes

Mieli mokiniai! Per muzikos pamokas jūs padainuojate liaudies dainų, mažesni būdami skaitėte daug pasakų, minėte mįsles. Ir dabar mėgstate pašmaikštauti anekdotais ir sąmojumi, pironizuoti patarlėmis ir priežodžiais. Ir gal tik kartais susimąstote, koks tai paslaptingas pasaulis, pradėjęs formotis nuo seniausių laikų. O jis vertas dėmesio! Tautosaka mus turėtų patraukti jau vien todėl, kad per ją kiekvienas galime kur kas geriau pažinti save, savo tautą, jos kultūrą, pagaliau ir pačią žmoniją. Juk kiekviename žmoguje slypi tūkstantmečių patirtis, įpročių, raiškos, suvokimo būdų klodai, iš dalies priklausantys ne nuo jo paties, o susiklostę per auklėjimą, bendravimą. Suprasti savo ištakas įmanoma tik ištyrus kultūrą, kurios žaizdras šimtmečius ugdė lietuvių kartų kartas. Vienas reikšmingiausių tos dvasinės kultūros reiškinių yra tautosaka. Ją prakalbinus, kaip aidas turėtų atsiliepti tautos dvasia, įsilydžiusi į siužetus ir veikėjus, metaforas (metafora – tai vaizdingas perkeltines reikšmės pasakymas) ir simbolius. Be tautosakos deramai

nesuvoksime ir profesionalaus lietuvių meno. Pripažindami didelę tautosakos reikšmę praeityje, negalime nepastebėti, kad per vieną amžių – nuo XIX a. pabaigos iki XX a. pabaigos – jos gyvybingumas smarkiai sumažėjo. Dabar daug kūrinių gyvuoja tik senesnių žmonių atmintyje, jaunesnieji jų nebemoka. Tai natūrali smarkiai pasikeitusio gyvenimo pasekmė.

Tradicinės kultūros ir tautosakos nykimą paspartino dramatiški įvykiai Lietuvos kaime pokario metais, masiniai trėmimai ir t. t. Stipriai veikė žiniasklaida: spauda, radijas, televizija. Ji keitė žmonių skonį, poreikius. Todėl šiandien jau ir pas mus abejojama, ar Lietuva išliks dainų kraštas. Vakarų Europoje tautosaka ir tradicinė kultūra ėmė nykti daug anksčiau; niekam nepasisekė atgaivinti natūralių tautosakos tradicijų, nors bandymų būta. Tautosaka, prarasdama senąsias gyvavimo sąlygas, vis labiau tampa meniniu palikimu. Ji skelbiama leidiniais, po truputį atliekama koncertuose, kiek ne kiek jos mokoma ir mokyklose. Visa tai – antrasis tautosakos gyvenimas, ir jis tęsis, kol tik bus gyva tauta.

Tautosaka – tradicinis sakomo ar dainuojamo žodžio menas. Jam priklauso dainos ir raudos, pasakos, sakmės, padavimai, anekdotai, oracijos, patarlės ir priežodžiai, mįslės ir minklės, greitakalbės, skaičiuotės, gamtos garsų pamėgdžiojimai, užkalbėjimai, maldelės, šūksniai ir dar kitų žanrų kūriniai. Lietuviško termino tautosaka tarptautinis atitikmuo – folkloras (iš anglų k. folk – liaudis, lore – išmintis, žinios). Tačiau folkloro prasmė platesnė – tai ir kiti tradicinio meno bei kultūros reiškiniai, nesusiję su žodžiu: instrumentinė muzika, žaidimai ir kt. Iš visų menų tautosaka yra artimiausia literatūrai, tai lyg ir jos dalis. Todėl pasaulyje tautosaka yra vadinama sakytine, arba gyvo žodžio, literatūra, liaudies literatūra ir pan.

Tautosaka yra liaudies kuryba, jos autorius nežinomas. Tautosakos kūrėjas yra tauta, jos įvairūs sluoksniai, žmonių grupės. Jos kūrinuose ypač atsispindi paprastų žmonių interesai ir idealai. Vėlyvuuju feodalizmo laikotarpiu lietuvių tautosakos pagrindinis kūrėjas buvo valstietis. Tai jis perėmė, išsaugojo kūrybos galią tais šimtmečiais, kai aukštuomenė išsižadėjo gimtosios kalbos ir tautiškojo meno. Kitas svarbus tautosakos bruožas – tradiciškumas. Tik iš kartos į kartą perteikiama tautosaka ištikus šimtmečius lieka gyva. Apskritai tradicija yra žmonijos pažangos pagrindas: šitaip sukaupiama darbo ir gyvenimo patirtis, išsaugoma materialinė ir dvasinė kultūra.

Tautosaka labai glaudžiai susijusi su įvairiomis žmogaus visuomeninio ir asmeninio gyvenimo sritimis: su darbu ir poilsiu, papročiais ir apeigomis, pramoga ir lavinimusi. Tautosaka visą gyvenimą – nuo gimimo iki mirties – yra visada čia pat, su žmogumi.

Gyvo žodžio ir kitų menų sintezė. Svarbus tautosakos bruožas yra tas, kad ji kuriama ne rašytu, o gyvu – sakomu ar dainuojamu – žodžiu. Ji sklinda iš lūpų į lūpas. Gyvas žodis labai galingas: jo sparnai – tūkstančiai intonacijų, kuriomis jis gali remtis. Gyvo žodžio menas jungia kūrėjo ir atlikėjo meną. Antai pasakotojas ne tik žodžiais savaip atkuria žinomą pasakos tekstą, bet ir nuolat jį sušildo savomis emocijomis: čia liūdi kartu su veikėju, kai prispaudžia bėdos, čia nusikvatoja, kai herojus juokų pridaro. Balsas geba perteikti tokius jausmų atspalvius, kurių neįmanoma žodžiais apsaakyti.

Tautos menas.

Lietuvių tautosaka labai tautiška kūryba. Tūkstantmečiais lydėjusi baltų genčių, vėliau lietuvių tautos gyvenimą, buvusi jos sielos veidrodis ir kūrėja, ji iki pat gelmių sutapo su tautos istorija, kultūra, gamta, buitimi, žmonių būdu, temperamentu, jausena ir mąstysena. Tautiškumą visų pirma lemia lietuvių kalba – ja sukurta visa tautosaka. Čia pirmą kartą atsivėrė lietuvių kalbos grožis, poetinės jos galios! Iš tautosakos ataidi tautos tragedijos, nuopuoliai ir laimėjimai, suklydimai ir grožio, gėrio idealai.

Ryšiai su kitų šalių tautosaka.

Lietuvių tautosaka, nors yra tautos menas, kad ir kaip atrodytų keista, kartu yra ir tarptautinė, daug kuo panaši į kitų tautų tautosaką. Panašumai įvairūs. Vieni jų nulemti panašių gyvenimo sąlygų, panašios žmogaus prigimties, psichikos. Kitus sąlygoja bendra tautų kilme.

+ - < >

